

Stari časi iščejo nove metle

(Javni posvet Zveze slovenskih organizacij o perspektivah manjšinskega zastopstva)

Naslov namiguje na dvoje: 1. na generacijsko vprašanje osrednjih političnih organizacij koroških Slovencev (kratko:kS) in 2. na vprašanje, ali so vsebine in oblike manjšinskega zastopstva danes še primerne, koristne in sodobne. Oboje je lahko medseboj povezano. Kritika začenja pogosto s tem, da bi bilo precej bolj koristno imeti samo eno osrednjo organizacijo namesto treh. O tem sem razmišljal že ko sem se vrnil l. 1988 z Dunaja in sem dolgo opazoval razvoj ZSO, NSKS in potem še SKS z neke distance. Kritično sem gledal na potrate časa in energije zaradi včasih ideološko preveč obremenjenih pozicij ali zaradi po mojem že tedaj nerealnih zahtev nekaterih po novih ureditvah manjšinskega zastopstva kot nekih posebnih javnopravnih enot znotraj države, po virilnem mandatu za manjšino itd. Taki predlogi, tako sem to tedaj ocenil, so lahko predmet razprave, niso pa vredni, da zaradi njih zakockamo skupno nastopanje, ker gre za preživete in ne preveč obetavne modele. Kmalu sem spravil v predal svoj koncept za neko skupno zastopstvo na prostovoljni osnovi, ki sem ga prinesel z Dunaja, ker so bile razlike med organizacijami in med funkcionarji prevelike, volje in zaupanja pa premalo za tak korak. Razlogov za to je bilo več, tako zgodovinski kot tudi osebni, pa tudi razlike v strukturah in konceptih. Te razlike so do neke mere vidne še danes.

ZSO pa se mi je od nekdanj zdelo vsaj po načelu še najbolj združevalna, ker je bila že v osnovi nadstrankarska, in je združevala društva in ljudi, ki so se udeleževali na različnih volilnih listah, na slovenskih listah ali na listah avstrijskih strank, kljub bližini nekaterih njenih funkcionarjev k socialdemokratski stranki. V praksi pa tudi ZSO ni imela prav množične podpore pri kS. Pod vtisom zunanjih in notranjih pritiskov, kar je dolgo bila, me je spominjala na ježka, ki se zavije v bodičasti klobčič pred roparji, ki so jo oblegali in ogrožali njen obstoj. Tudi Narodni svet je po mnenju funkcionarjev ZSO spet in spet poskušal prerekati ZSO legitimnost osrednje manjšinske organizacije. Pri tem je NSKS prvotno poskusil postaviti svojo organizacijo na širšo osnovo, mu je pa kmalu spodletelo, ker je prišlo do razcepa med bazično izvoljenim predsednikom Sadovnikom in zborom narodnih predstavnikov NSKS, ki so bili njegovi pragmatični politiki nenaklonjeni pretorijanci NSKS. Odtlej smo imeli tri politične organizacije, kar bi moralo biti svarilo pred nadaljnjimi poskusi, izsiliti enotnost. Tedaj sem prišel do zaključka, da je bolje imeti dve ali tri ozke organizacije kot pa samo eno ozko, ki tudi ne razume, kaj pomeni enotnost v moderni družbi. Tedaj že sem si pa rekel, da nič ni določeno za vselej in da notranji dialog lahko privede do drugih rešitev, če ne takoj pa vsaj na dolgi rok. Ali smo danes tako daleč in kaj so razlogi za ali proti?

Najprej hočem kratko odgovoriti na tri vprašanja:

1. Ali sploh še potrebujemo osrednje politične organizacije kor. Slovencev (ZSO; SKS; NSKS) in za kakšen namen in za kakšne naloge?
2. Ali je združitev osrednjih organizacij potrebna, ali bo koristna ali le škodljiva?
3. Kaj so pogoji in metode za večjo enotnost in učinkovitost manjšinskega zastopstva v bodoče?

ad 1. Ali sploh še potrebujemo osrednje politične organizacije kor. Slovencev (ZSO; SKS; NSKS)?

Najprej pogledajmo, kaj predstavljajo in kaj bi lahko predstavljale te osr.org.kS. ZSO je vselej zagovarjala misel, da so osrednje organizacije legitimne zastopnice koroških Slovencev in da so del civilne družbe, in ki si prizadevajo za pravice in interese manjšine na nadstrankarski osnovi. To stališče je imelo oporo na eni strani v dejstvu, da so bile osrednje organizacije vselej priznani pogovorni partner političnih predstavnikov v Avstriji in v Sloveniji. Pri tem so ponavadi medseboj uskladile svoje zahteve v obliki različnih spomenic avstrijski vladi. Na drugi strani je ZSO združevala številne organizacije in društva kS, od SPZ, ki je tudi sama neka zveza kulturnih društev, do Slovenskega šolskega društva, Zveze pregnancev, Zveze koroških partizanov, Zveze slovenskih žena itd.. Danes ZSO ni več samo neka zveza društev, temveč vključuje tudi člane posameznike, tako da gre za hibridno obliko med delegatskim sistemom in individualnim članstvom. SKS in NSKS pa

imata v razliki do tega individualno članstvo. Po osnovni strukturi bi ZSO lahko bila res neka streha vseh slovenskih političnih organizacij, v praksi pa smo daleč od tega.

Vprašanje, ali so nam o.org. kS danes še potrebne, je treba torej dopolniti z vprašanjem, kaj so ali kaj naj bi bile prvenstvene naloge takih organizacij? Moj odgovor:

1. Osrednje organizacije so na eni strani odgovorni nosilec za bistvene elemente infrastrukture kS (na primer pri ZSO lastništvo na pisarniških prostorih, ki jih oddaja raznim slov. organizacijam, posredno Mladinski dom, kulturni domovi, Slovenska študijska knjižnica itd.). Druge naloge pa so poleg tega:
2. prizadevanje za manjšinske pravice k.S. (akcije, politično lobiranje, pravni postopki)
3. dialog navznotraj, prizadevanje za sporazumevanje in za solidarnost znotraj manjšine
4. dialog navzven, stiki s političnimi predstavniki v Avstriji, Sloveniji in EU

Osrednje organizacije so predstavniki nadrejenih skupnih političnih interesov manjšine. Kaj pa je to spet, skupni politični interesi?

Skupni politični interes najboljše izražajo že razne skupne spomenice in izjave osrednjih organizacij od spomenice iz leta 1955 do zadnje izjave, ki so jo naslovile osrednje organizacije na EU. Gre za skupne zahteve za uveljavitev in posodobitev manjšinskih pravic iz člena 7 ADP in novejših pravnih virov EU. Te izjave in spomenice pa ne vsebujejo med organizacijami spornih ali nerazčiščenih zahtev ali konceptov manjšinskega zastopstva (recimo predlog za etnično zbornico, oblike javnopravnega zastopstva, virilni mandat v deželnem zboru itd.). Zakaj?

Posebnost manjšine je, da njeno članstvo ni stvar matičnega urada ali druge institucije, ki vodi seznam državljanov, temveč v veliki meri prostovoljna odločitev posameznikov, ki so manjšini včasih bliže, včasih se oddaljijo ali celo poslovijo. Zato manjšinstvo ni primerljivo z državljanstvom, ki je pravno urejeno in določeno glede pravic in dolžnosti. KS nimamo nobenih želja ali simpatij za ustvarjanje katastrof ali seznamov za kS, predvsem iz zgodovinskih razlogov, iz razlogov enakopravnosti državljanov, zaradi pomešanosti tudi z nemško govorečimi in mnogi tudi zaradi načelnih pomislekov. V tem vprašanju si pa pogosto nismo bili enotni, morda tudi danes še ne, kar pa mislim da nima več praktičnega pomena, ker ni nobenih izgledov, da bi se taki sporni koncepti še kdajkoli realizirali, tudi če se bi vsi za njih odločili. Imamo pa tri politične organizacije, ki so navzven priznane, sami jih pa včasih bolj prenašamo kot ljubimo, kar pa je splošni družbeni trend. Kaj pa je alternativa?

Morda je večina med nami itak mnenja, da bi politične in kulturne ali narodnostne interese manjšine lahko zastopala ena sama politična organizacija, kot neka "koroškoslovenska matica", ko bi jo hoteli in ko bi jo imeli. Kako do tega priti pa je drugo vprašanje. Pogoj bi seveda bil, da bi se znali tako uskladiti, da potem ne bi spet takoj prišlo do načelnih in praktičnih razhajanj in da bi s tem povečali politično udarnost zastopstva manjšine. Nadstrankarska „matica“ bi bila lahko spet samo lobiist manjšinskih interesov kot so to osrednje organizacije kS danes. Če bi si s tem zagotovili večjo korist za manjše stroške, to pa po postopku prostega dogovarjanja, pri katerem se poveča ne samo medsebojno zaupanje, temveč tudi vednost in spoznanje, kaj so skupni interesi, zakaj ne? Eden izmed predlogov mladine je bil, da bi osrednje organizacije za začetek določale na primer vsako leto enega skupnega govornika. Na osnovi medsebojnega zaupanja naj tudi to ne bi bil problem, dokler dotični razume in zastopa skupne interese organizacij in manjšine. Pogosto se pritožujemo, da nismo enotni, v resnici pa nas politika ali ne zanima ali pa sprejemamo razdvajalno politiko zaradi svoje tradicionalne navezanosti na en tabor.

Če kdaj slišimo, da osrednje org. niso več potrebne, potem je s tem morda mišljeno, da je družbeni razvoj privedel do tega, da je taka oblika narodnostnega zastopstva zastarela; ali pa gre za kritiko (ne)dejavnosti osrednjih organizacij. V prvem primeru gre za načelno gledanje, da v liberalni družbi ne potrebujemo več "etno-politike", ki razdvaja ljudi, vsaj take ne, ki bi presegala dejavnost in vlogo kulturnih organizacij manjšine. V drugem primeru pa gre včasih za odziv na neustavljeno asimilacijo, ki da kaže na neefektivnost osrednjih organizacij, da bi jo preprečile. Pri tem so za nekatere premalo radikalne. Radikalnost in efektivnost pa ni isto; hkrati pa precenjujejo možnosti osrednjih organizacij.

Kritikom z obeh strani odgovorim, da osrednje organizacije v starem smislu "narodnostnega boja" res niso več potrebne. Čas obrambnih bojev, mejnih in narodnostnih konfliktov je mimo. Mislim, da večina kS, vsaj nas starejših, gleda na zadevo na osnovi svojih izkušenj tako, da sami politični dimenziji manjšinskega vprašanja ne pripisujemo več toliko pomena kot nekdaj. Vendar to še ne pomeni, da politične organizacije niso več potrebne, saj ima še vsako nogometno društvo svoj odbor, kar mu pomaga varovati interese društva in članov. Zato rečem, da osrednje politične organizacije niso nujno potrebne, če namesto njih prevzamejo te politične naloge na primer naše kulturne zveze SPZ in KKZ. Kolikor jaz vem pa kulturne organizacije tega ne želijo. Dokler se to ne spremeni, bo še potreba po neki politični organizaciji kS. Razhajanja vsaj v zadnjih letih niso bila primarno ideološko pogojena, temveč v glavnem posledica različnih gledanj na vprašanja taktike in načina komuniciranja z javnostjo in z državo oziroma politiko in mediji. Vendar - taka razhajanja glede taktike in načina bodo vselej obstajala, neglede na to, ali bo zdaj ena ali več osrednjih političnih organizacij.

Ob nedavnem posvetu v celovškem študentskem klubu so mladi vprašali, zakaj imamo sploh tri organizacije, če so vse enakega mnenja. Enotnost, ki so jo tedaj izražali predstavniki osr. org. kS, je seveda omejena na skupne akcije in temeljne zahteve manjšine, ne pa na tradicionalne svetovnonazorske poglede, ki se v resnici razlikujejo, vendar ne tako, da ne bi bili deloma prisotni tudi v ostalih osrednjih organizacijah. Te razlike pa niso problem, če jih ne vsiljujemo na ravni zastopanja političnih interesov manjšine. Kadar se to dogaja, le povečujemo razlike med nami namesto da bi jih presegali, tako da utrjujemo nasprotno, namreč prepričanje, da so tri organizacije potrebne še naprej. Seveda, če najdemo skupne točke in jih v praksi upoštevamo, si lahko predstavljam, da bi osrednje organizacije lahko nadomestili z ustanovitvijo neke skupne "slovenske matice", ki bi ravno tako lahko varovala nadrejene politične interese manjšine. To nalogo bi lahko prevzela kar razširjena ZSO, morda pa bo to razčistila šele naslednja generacija, če bo hotela. Nazadnje bo vselej šlo za to, da bomo imeli neko telo, ki je adresat in sporočitelj v političnih zadevah manjšine, ki se oglašja v javnosti in ki ponuja neko pomoč in oporo slovenskim društvom in kS nasploh na več področjih, nikakor pa ne dela strankarske politike.

ad 2. Ali je združitev osrednjih organizacij potrebna, koristna ali celo škodljiva?

Na to vprašanje sem deloma že odgovoril. Če pridemo do zaključka, da potrebujemo še naprej vsaj neko politično organizacijo, potem se lahko tudi vprašamo, ali se naj te tri, ki jih imamo, združijo. Združitev je koristna le tedaj, če je prostovoljna, dobro premišljena, iskrena, in če se to potrdi v načrtovanem postopku združevanja. Čim pa nastanejo pri eni izmed njih dvomi, jih je treba obravnavati, kaj popraviti, si vzeti čas, ker ni nobene nujnosti za tako združitev, ki nazadnje lahko celo škoduje, če pride potem spet do kakega razcepa.

Potrebna pa bo združitev tudi tedaj, če ne bo več ljudi, ki še hočejo delovati. Nekateri o tem že govorijo. V resnici bodo o tem odločali mladi, če jih bo to še zanimalo. Upam le, da združitev ne bo potrebna samo iz finančnih razlogov ali iz razlogov politične prisile. Če smo rekli: **"Stari časi iščejo nove metle"**, potem sledi tudi to, da naj: **"Nove metle pometajo kot v novih časih"**, ker so se časi spremenili. S tem pa nočem reči, da stara generacija ni bila uspešna, nasprotno: Premalo se zavedamo, koliko smo dosegli v zadnjih desetletjih. Ne pozabimo, da imamo mnogo tega, kar je vredno ohraniti. Manjšinska politika ali starejša politična garnitura pa se bo morala oprati pred mladimi nekega videza staromodnosti, obožavanja pepela zgodovine, neenotnosti, funkcionske ljubosumnosti, neke neživljenjskosti svojih zahtev in predstav, in graditi mostove do bodočnosti, do mladih.

ad 3. Kaj so pogoji in metode, ki lahko omogočajo večjo enotnost in učinkovitost ene ali več manjšinskih političnih organizacij v bodoče?

Pogoji za večjo enotnost in učinkovitost so po mojem čisto jasno sledeči:

a.) notranji dialog, nadstrankarstvo, iskanje skupnih imenovalcev, in postavitve temeljne listine o enotnosti, proces usklajevanja, oblike delitve dela osrednjih organizacij po dogovoru, skupni odbor, skupni govorniki po področjih

- b.) politična in emocionalna inteligenca akterjev, korajža, veselje do političnega dela v skupnosti, premagovanje ljubosumnosti in predsodkov med akterji
- c.) realizem in optimizem pri ocenjevanju pravnih in političnih možnosti in prioritiet manjšine
- d.) odprtost za sodobne rešitve in za vključevanje drugačemislečih in mladine

Nazadnje ne bo odločilna kvantiteta organizacij, temveč kvaliteta v smislu sodobne politike, ki zna usmerjati politiko med pristopi diplomacije in neke doslednosti v načelnih vprašanjih, navzven in navznotraj. Zato ne bo odločilno, ali bodo osrednje organizacije sploh obstale, temveč, ali bo manjšina znala zavarovati, razviti in tako ohraniti ravan kvalitete in obseg kulturnega delovanja manjšine in vsaj eno politično organizacijo v smislu razumevajoče in združujoče „matice“, neglede na to, kako jo bomo poimenovali. Čas nakazuje potrebo po spremembah, v glavah ljudi in v strukturah manjšinskih organizacij je to prisotno, manjka pa še odločnosti in vsebinske jasnosti za prve korake v to smer.

Predlagam ustanovitev neformalnega mešanega odbora, ki ga sestavljajo poleg članov osrednjih organizacij in ustanov KS predvsem mladina in kulturniki, in ki ima nalogo, da vodi procese notranjega dialoga in zbiranja enotnih potencialov v smislu prej navedenih točk.

Franci Serajnik, Šentjanž, 13. maja 2025